A csipke történetének és kulturális jelentőségének vizsgálata

Kuruc Aurora

Pécsi Tudományegyetem, KPVK

Környezetkultúra, BA, III. évfolyam

Dr. Maksa-Egri Petra, PhD, tanszék vezető adjunktus

Tartalomjegyzék

I.Bevezetés..... 3

II. Az ipari forradalom hatása a textiliparra..... 4

III. A csipke megjelenése a kezdetektől..... 7

IV. Magyar csipketörténelem..... 8

I/1 Kiskunhalasi csipke..... 9

II/2 Endrédi csipke..... 11

III/3 Fogyasztói trendek: Sugarbird és Csipkelengye..... 13

V. Különböző régiók és országok csipkekészítésének összehasonlítása..... 15

I/1 Belgium..... 15

II/2 Nagy Britannia..... 16

III/3 Hollandia..... 17

IV/4 Franciaország..... 18

V/5 Írország..... 19

VI/6 Kína..... 20

VII/7 Nigéria..... 21

VI. Férfi viselet..... 22

VII. Fehérneműű csipkecsodák..... 24

VIII. Csipke használata az esküvőkön..... 28

IX. Ikonikus darabok a sztárok világából..... 32

X. Összegzés 34

XI. Felhasznált Irodalom..... 35

XII. Ábrajegyzék..... 39

I. Bevezetés

Dolgozatom témája a csipke, mint különleges anyag, illetve a körülötte forgó népi hagyományok és történetek, különös tekintettel a használati módokra a különböző korokban és dinasztiákban. Különösen érdekesnek találom azt, hogy mint alapanyag minden népnél előfordul valamilyen formában, mégis más jelentéssel bír a különböző nemzetiségeknél.

Témaválasztásomat nagyban meghatározta a csipke iránti szeretetem, és az abból készült (sokszor általam varrt) ruhák is inspirálták e kutatásom. Noha ez nem volt mindig így: gyermekkoromban nem találtam szépnek és kifinomultnak a csipkéből készült darabokat. Leginkább taszítónak és végtelenül régi-módinak tituláltam őket. Ez az érzésem az évek során azonban teljesen megváltozott. Érdekelnek a csipke körüli hagyományok, babonák, hogy miért és hol fordul elő gyakrabban ez az anyag. A csipkét nem csak viselni lehet, ugyanúgy lehet dekorációs elem is és ezzel együtt identitást kifejező eszköz egyaránt. Szerettem volna részleteiben is megismerni a csipke körül forgó divatot és alkalmazási módjait, majd tovább adni ennek a kutatói munkának az eredményét. Kiindulásom szerint ma a csipkének reneszánsza van – újra és újra divatba jön –, nemcsak mint népi hagyományos öltözék, hanem mint hétköznapi viselet is. Jelenléte egyre gyakoribb a magyar divatiparban is. Korunk tehát kezdi újra felfedezni ezt az anyagot, ezáltal kezd újra trenddé válni. A csipke kultusznak hatalmas az irodalma hazánkban és külföldön is. Célom ezen irodalmak feldolgozása mellett - egy antropológiai jellegű vizsgálódással egybekötve – kortárs példákkal alátámasztani a csipke jelentőségét.

A dolgozat célja tehát az, hogy bemutassa a csipke történetét, illetve megismertesse a kulturális jelentőségeit és felhasználását. Dolgozatomban szeretném megvizsgálni, mi módon alkalmazták az évszázadok során a csipkét, és miként változott meg a jelentősége és viseleti hagyománya. Nem csupán egyetlen szemszögből kívánom bemutatni ezt az anyagot. Szeretném ismertetni a sokoldalú felhasználási területeit szerte a kontinenseken.

Dolgozatom első fejezeteiben kifejtem, hogy honnan indult, hol jelent meg először a csipke. Divat- és viselettörténeti szempontból vizsgálom a magyar csipkéket, főként Kiskunhalas felől, amit a csipke városának is neveznek. Később kitérek az endrédi csipkére és jelentőségére, majd összehasonlítom a különböző régiók és országok csipkekészítését, mint például a brüsszeli vert csipkének a hagyományát, illetve azt, hogy az ázsiai országokban miként használták ezt a textíliát.

Továbbá kifejtem a csipke szerepét az ünnepeken, az esküvőkön és egyéb jeles alkalmakon. Összehasonlítom a napjainkban elterjedt magyar divatmárkák csipkéinek használatát, előnyeit és hátrányait. Célom, hogy rávilágítsak arra, hogy a csipke nem csak egy egyszerű anyag, hanem kiterjedt hagyománytörténettel rendelkező textil darab, amely lényegében soha nem fog „kimenni a divatból", sőt még évszázadokig uralni fogja az öltözködést, ám könnyen lehet, hogy nem azon a felhasználási módon, mint ahogy a nagyanyáink használták, vagy éppen ahogy ma mi alkalmazzuk.

II. Az Ipari forradalom hatása a textiliparra

A textilipart is érintő ipari forradalom három elkülöníthető szakaszra tagolható. Az első Ipari forradalom a XIII. századtól a XVIII. század első felére tehető, melyben a találmányok robbanásszerű fejlesztése játszott nagy szerepet. A második szakasza már 1767 és 1805 között zajlott. Ezekben az években terjedtek el a textilipari technikákat átformáló találmányok. A harmadik periódus a XIX. század közepéig tartott. Ekkor már új formát kapnak a forradalom idején kialakított gépkonstrukciók. (Endrei, 1969: 211)

1719-ben betiltották az indiai szövetek behozatalát Angliába, ennek következménye a szövethiány lett és ez indította el a textilipar műszaki fejlődését. A textil szövetek fontosabb elkészítési fázisai a fonás és szövés.

Az ipari forradalom Nagy-Britanniából indult, majd végül egész Európában teret hódított 1740 és 1850 között. (Digitöri,2021) Angliában kialakult az Alkotmányos Monarchia, különböző pártok jelentek meg. Ez a rendszer volt felelős a gazdaság gyors ütemű fejlődéséért. Angliában 1774 és 1825 között büntetőrendelkezések tiltották a textiliparhoz kapcsolódó gépek és azok alkatrészeinek kivitelét, a rajzok és tervek kicsempészését, de a szakemberek kivándorlását is. John Hoker 1754-ben saját életének kockáztatásával átszökött Franciaországba és magával vitt 24 munkást, mérnököt és gépeket is. (Endrei, 1969: 217) A gyarmatok egymás közötti legfőbb export cikke a textília lett. Az áru szállításban fontos szerepet játszott a gőzgép, amelyet James Watt 1769-ben tökéletesített az erőátvitellel, 1781-ben pedig a tengely hajtására is alkalmassá tette. Ilyen gőzgépeket használtak a fonó- és szövőgépekben is. Ezeknek az újításoknak köszönhetően az angol textíliák versenyképesek lettek a világpiacon. Emellett a népesség növekedésével megnőtt a

ruházati igény is. A fonás és a szövés is rohamosan fejlődött. Eddig főként gyapjúval dolgoztak, de a gyarmatokról behozott gyapot alapú pamut egyre szélesebb körben volt használatos. A textilipar gépesítésének hatására ez az iparág bérmunkásokat foglalkoztató gyáriparrá nőtte ki magát. (Érettségi.com) John Kay 1733-ban feltalálta a szövőszék egyik fontos alkatrészét, a repülő vetélőt (ez vezeti a keresztszálakat szövéskor) amely 50 százalékkal növelte a szövés termelését és ez fonalhiányhoz vezetett. Hargreaves 1764-ben hatalmas felfedezést tett a fonás alkalmazásában. Felfedezte a Fonó Jenny-t, ami a világ első gyapjúfonó gépe volt, egyszerre 8 orsóra tudta fonni a fonalat. Arkwright 1768-ban alkotta meg a fonógépet. A szerkezet 128 fonalat tudott egyszerre megsodorni. Emberi erővel nem tudták működtetni a nagy súlya miatt, ezért először lovakkal próbálták hajtani. 1771-ben már vízikerék biztosította neki az erőforrást, ami olcsóbb is volt. (Arnost, 1968: 48-52) Notthinghamben meg is alapították az első fonógyárat. Kezdetben a fonógyárak csak folyóparton épülhettek a lapátkerekes hajtás miatt. A gyárakban dolgozó munkások nagy része gyermek volt, a munkaidejük pedig reggeltől estig tartott. (Harmat,2015). A fonalak minősége silány volt, viszont cserébe olcsó is. A gőzgép használata viszont megoldotta ezt a problémát, így a gyárak már nem csak folyóparton épülhettek. Ezek után a szövőgépek fejlesztése is szükségessé vált. Jacquard 1805-ben a mintázó szövőgépet fejlesztette tovább.

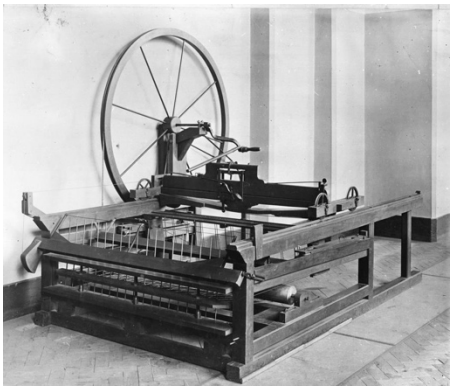

1. ábra: Fonó Jenny

Forrás: https://index.hu/tech/2013/03/29/hiszek_egy_terminatorban/

A gazdasági fejlődéssel együtt járt a gyors, olcsó és tömegében nagy áruszállításra is alkalmas közlekedési hálózat kiépítése. Ezt vízen tudták a legkönnyebben megvalósítani, tehát a gőzgépet elsőként a hajókon használták, az első gőzhajót Fulton alkotta meg 1807-ben. Ezek után vált

lehetővé az interkontinentális áruszállítás is. (Digitöri.hu) A szárazföldön valamivel később, 1814-ben jelentek meg az első gőzmozdonyok George Stephenson tervei alapján. (Digitöri.hu)

Mivel a közlekedés gyorsabbá vált, így már nagy tömegű árut is tudtak szállítani a szárazföldön. Mivel a munkabérek emelkedtek, egyre nagyobb jelentősége volt a termelékenységnek, amit a szövödei munkaerőgondok váltottak ki. A szövőmunkásoknak a gépek fejlesztésével együtt nagyobb mennyiséget kellett előállítaniuk. Szerte a világon az 1980-as években már több, mint 3,4 millió szövőgép üzemelt, ezekből a darabokból 3 millió vetélős, a többi megmaradt 400 ezer pedig vetélő nélküli. (Szabó, 1985: 14-16)

Magyarországon a szövőgéppark az 1970-es évekre már kezdett elavulni és az ott dolgozó munkások létszáma is csökkenni látszott. A termelékenység növelése, a minőség teljesítése és a munkakörülményeknek a javítása csak korszerű, vetélő nélküli szövőgépek alkalmazásával volt lehetséges. (Szabó, 1985: 16)

2. ábra: Csipkeruha, 1908 körül, Olaszország
Forrás: Aiko, F. et.all, *A divat története a 20. században*, Vince Kiadó, Budapest, 2005, 17.

I. A csipke megjelenése a kezdetektől

A csipkét, mint díszítő elemet, már a XV. századtól alkalmazzák. Ilyen dekoratív elem volt például a mandzsetta, vagy gallér. Elődje lehetett – egyiptomi leletek szerint - a múmiáknak szánt leplek, húzott, kivágott és nyitott díszítők. A köztiszteletnek örvendő személyek tunikáit arannyal, ezüsttel kialakított hálókkal egészítették ki. (Bartha, 2015)

A csipke legősibb nyilvántartott elődje a rojt, illetve csomózott rojt volt. Az ősi népek ruháit és lovas szerszámait ilyen csomózással készített elemek láncából alkották meg. A ruhaszálak egymásba csomózása és fonása az idők során önálló dísszé nőtte ki magát. A zsidó hímzők finoman sodrott lenvászonból készítettek függönyöket kézimunkával.

A XV. század vége előtt még nem készítettek „teljes csipkét", inkább csak szegélyként alkalmazták őket a ruhadarabon. Rajzolt munkarendszerrel tervezték őket, a textilanyag végén a szálakat kihúzták és azt csomózták és hímzéssel erősítették meg. Az egyik legegyszerűbb elkészítési módja a szálvonásos, más néven azsúr munka, melynek egyik legrégibbről fellelhető emléke Magyarországon II. Lajos király koronázási ingjének kézelője aranyszálakból. De már III. Béla feleségének koporsójából is előkerült hurkokból és rácsokból készült varrott csipke. A hálós rece technika is ismert volt nálunk az 1400-as években, Mátyás király uralkodásának idején. Ez csomózással készült háló volt, amelyet elkészítésekor kifeszítettek, majd virágos mintákkal díszítettek. Itthon a csipkekészítő gépeket csak a XIX. században kezdték el alkalmazni.

Az orsócsipkét először Olaszországban és Flandriában fejlesztették ki, szinte ugyanabban az időintervallumban. A Gros Pont de Venis volt az elsőként elismert. Ez lényegében egy tűcsipke volt, amelyet a XVII. században fejlesztettek ki. A velencei csipke az arisztokrata réteg nagy kedvence volt, főleg XIV. Lajos király rajongott érte, aki bonyolult barokk virág és tekercsmotívumairól volt híres. (Imreném, 2010: 150)

Az 1670-es években Velence vezető csipkegyártó régió lett, azonban sok más térség elkezdte másolni ezt a stílust és a gondolák városának csipkeipara a másolatok térnyerése miatt hanyatlani kezdett, ennek ellenére a XVIII. században a királyi udvarok körében még mindig megmaradt az eredeti velencei csipke hatalmas népszerűsége. Az akkori lakosság annyira megszállottja volt a csipkének, hogy földeket adtak el érte és rengeteg vagyont pazaroltak el arra, hogy mindig újabb és újabb darabokat tudjanak vásárolni. Akkoriban a kézzel készített csipke

annak köszönhette magas árát, hogy nagyon nagy erőfeszítésbe és sok munkaórába telt elkészíteni egy kis darabot is belőle, egyetlen szakasz elkészítése órákat vett igénybe. A csipkeverők gyakran meg is vakultak az idők során a kegyetlen munkaóráktól, amelyet az apró szálak bonyolult mintákká alakításával töltöttek. A csipkeverés nagyon igényes mesterségnek számított. (Howell, 2023)

A XIX. században már gépi csipkéket is gyártottak, ez nagy mértékben befolyásolta az arisztokrácia csipke-divathoz való viszonyát is, hiszen már nem volt státusszimbólum csipkét viselni. Széles körben elérhetővé vált a csipke, és már nem volt annyira értékes és ritka sem. A csipke demokratizálódásának főként a középosztály örült, mivel így már ők is hozzáférhettek a gyönyörű darabokhoz. A második világháború kitörése megakadályozta a csipkegyártást Európában. Amikor a háborúnak vége szakadt és az európai divatipar újra erősödni kezdett, a csipke újra elfoglalta méltó helyét a különféle divatirányzatokban.

Az 1950-es években már kifejezetten nőiesnek tekintették a csipkét és a férfiak így már nem viselték olyan gyakran, mint a kezdetekben. Ebben az időben a hölgyek úgy gondolkodtak róla, hogy minél több csipkét viselnek, annál csinosabbak. Az 50-es évek első felében a Chantilly csipke volt a legnépszerűbb. A teljes anyagon végig vonuló virágos minta a földig érő ruhákat is beborította. Kétféle csipke volt ismert: a varrott és a vert. Mindkettő típus más szerszámmal és rendszerességgel készül. Az egyik legegyszerűbb elkészítése a szálvonásos munka: „A szövet szegélyén hosszanti szálakat felvágják, azokat kihúzzák és a fonalakból többet különböző huroköltéssel összevonnak, a vágott részt megerősítésül behímzik, esetleg a megritkított részbe új szálakat főznek.” (Kerkay, 2015)

II. Magyar csipketörténelem

Magyarország legrégebbi csipkedarabja Béla király feleségének koporsójából került elő. Az 1880-as években jelent meg az a törekvés az európai iparművészetben, hogy felelevenítse a kihaló félben lévő kézműves technikákat a túlnyomóan már géppel előállított termékekkel szemben. Ennek a törekvésnek a kiinduló pontja Anglia volt. A nemzetközi kiállításoknak, a világkiállításoknak és a sajtónak köszönhetően a csipke egyszerre jelent meg a kontinensen. A századforduló utáni években, Magyarországon az iparművészet fő célja az volt, hogy emelje a művészet színvonalát, megőrizze a nemzeti jelleget és megismerje az európai modern irányzatokat.

Ezeknek a célitűzéseknek szolgálatában az Országos Magyar Iparművészeti Társulat létrehozta a Művészi Ipar, majd később a Magyar Művészi Ipar folyóiratot. Ezekben beszámoltak az európai- és hazai eseményekről, kiállításokról. Az iparosok és ipariskolák számára mintalapokat adtak ki, amelyekben megtalálhatóak voltak többek között szőnyegek, kárpitok, hímzések és csipkék és elkészítésüknek módjai. A magyar tervezők mellett gyakran külföldi munkákat is közöltek ezekben a lapokban. A csipke igen fontos szerepet játszott a nők viseletében a századforduló után, ehhez tartoztak például a legyezők, csipketarsolyok, gallérok és zsebkendők. A magyar asszonyoknál mindez kiegészült még az elengedhetetlen csipkeköténnyel. Hazánkban elsőként Angyal Béla törekvése volt, hogy megújítsa a régi magyar csipkeművességet. (Kerkay, 2015)

II/1. A Kiskunhalasi csipke

A hungaricumok között is szereplő csipke több mint 100 éve indult Kiskunhalasról, melynek megálmodója Dékán Árpád volt. Rajzpedagógusként dolgozott a halasi gimnáziumban, tanítványaival meg akarta szerettetni a népművészetet és el akarta érni, hogy foglalkozzanak a diákok a népi hagyományokkal. Ekkor Halason már nem hordtak népviseletet, ezért nem volt könnyű dolga, törekvései mégis sikerrel jártak. (Lengyel, 1982: 16) Terveit először édesanyja próbálta elkészíteni, de végül sem neki, sem másoknak nem sikerült megvalósítani ezeket a csipkerajzokat. (László et.al, 2004: 9) Lassan megszülettek az első halasi csipkék Markovits Mária kezei alatt. Ezek olyan varrott csipkék voltak, amelyeknek technikája már akkor egyedülálló volt. Az anyaguk először durvább volt, majd az idők során leheletfinom fehérítetlen lenfonal. A különböző csipkéktől az is megkülönböztette, hogy gyakran színes selyemfonalból varrták és nagyritkán fémfonallal is díszítették őket. Dékán tervei főként a magyar mondák és-, népmesék világa köré épültek. Gyakran használta a margaréta-, tulipán-, rózsa- és krizantémmotívumokat, míg állatmotívumokból főként a páva, lepke, hattyú és szarvas volt népszerű. A magyar mesékből ismert emberi alakok sem voltak ritkák, ilyen például a furulyázó juhász, a búsuló kuruc vagy a virágleány is. Mindösszesen kettő életképszerű jelenetet ábrázoló csipkét ismerhetünk: az 1903-ban készült *Idill* című legyező, a másik az 1906-ban tervezett *Jancsi és Iluska* csipkedísz. (László-Pásztor-Szakál, 2004: 13) A Kiskunhalasi csipke kézimunkával készül, vékony cérnával és tűvel, nagyon aprólékosan kidolgozva. Hagyományosan több mint hatvan féle öltésminta létezik, amelyből huszonnégynek az elkészítési titkát csak tizennégy halasi csipkevarró ismeri, így

nemzedékről nemzedékre száll az egyedülálló elkészítési technika fortélya. A tradicionális motívumkincsek mellett a repertoár minden évben új motívumokkal bővül. A történelem során többször is volt rá példa, hogy halasi csipkét ajándékoznak nemzetközi előkelő személyeknek: ilyen például a japán császárné, jordániai királyné, II. János Pál pápa és II. Erzsébet királynő is. 1904-ben a Kiskunhalasi csipkének már akkora sikere volt, hogy az abban az évben megrendezésre kerüli Világkiállításon legyőzte a legendás brüsszeli csipkét.

Dékáni egy csipkeműhelyt rendezett be Halason 1903-ban, amelynek vezetését hat évre rá a Magyar Kézicsipke és Iparművészet RT. vette át. A halasi csipkeházat sem kímélte azonban az I. világháború. Miden terv és csipke szétszóródott vagy megsemmisült, továbbá elpusztult a csipketervek felsorolásának és csipkék sorszámozásának nyilvántartása is. Csak néhány terv maradt fent, de ezek sem voltak jelezve, hogy pontosan kitől és milyen korszakból származnak. (László et.al, 2004: 15) A háború alatt csak egyetlen alkalom volt adott, amire a halasi csipke újra előtérbe kerülhetett. Ez az alkalom IV. Károly király és felesége Zita királyné magyar koronázási ceremóniája volt. Erre az alkalomra Dékáni Árpád csipketerítőt, a halasi csipkeműhely egy tarsolyt, Pongrácz Margit pedig csipkelegyezőt készített ajándékba. (László et.al, 2004: 16)

A halasi csipke második felvirágzásának időszaka dr. Fekete Imre halasi polgármesternek köszönhető. Rádión keresztül is hirdette a csipkét, valamint vonatokat szervezett Budapestről, amelyek látogatókat hoztak, hogy megtekinthessék a várost és annak nevezetességeit, köztük a kiállított csipkéket is. A polgármester álma 1935-ben valósult meg, amikor is június 23-án megépítették a Csipkeházat, és ünnepélyesen felavatták. (László et.al, 2004: 20)

A halasi csipke 1942 szeptemberében lett negyven éves, és ennek ünneplése alkalmából az akkori polgármester felkérte a kecskeméti múzeum igazgatóját, hogy a halasi gimnázium régiségtárát, és a Csipkeház Néprajzi Gyűjteményét újra rendezze. Időközben kitört a második világháború, amely a Csipkeház működését ismét megzavarta. Az ezutáni időszak egyik első külföldi megmérettetésére az 1958-as Brüsszeli Világkiállításon került sor. Ezen a rendezvényen a Csipkeház Brüsszel címerét és a Brüsszeli terítőt készítette el, amelyet nagydíjjal jutalmaztak. Az ötvenes évek második felében szükség volt a csipkeminták megújítására és bővítésére. Molnár Bélának és Nagy Kálózi Lilinek köszönhetőek megjelentek az új-, színvonalas csipke tervek, amelyek már követték a kor divatját. (László et.al, 2004: 30)

A 70-es években újabb tervhiány lépett fel. Ekkor a csipkevarrók a már ismert és jól alkalmazott terveket díszítőöltésekkel próbálták változatosabbá és érdekesebbé tenni.

A Kiskunhalasi csipke légies megjelenést kölcsönöz viselőjének, gazdag öltéstechnikája és hiteles tervei miatt vált hungarikummá. A mai napig nem gépekkel készítik el ezeket.

3. ábra: Hattyú mintás csipke

Forrás: https://www.hungarikum.hu/hu/halasi-csipke

II/2. Az Endrédi csipke

Balatonendréd városának 1908 óta van kapcsolata a csipkével. Kezdeti időkben a csipke mintákat behozták Endrédre és Shwartz Erzsébet volt az, aki az új minták betanítását vállalta. A református parókián tartottak csipkeverő tanfolyamokat, melynek volt egy közösségépítő ereje is. A csipke varrástechnikájának tanításának több célja is volt abban az időben. Az első, és talán legfontosabb ilyen, a megélhetés volt. Mivel a századfordulón nagyon keresett termék volt, ezért a technika elsajátítása és elkészítése a nőknek biztos bevételi forrást jelentett a jövőben. A csipkeverést ingyen tanították mindenkinek, aki jelentkezett rá. Az idő múlásával, ahogy egyre piacképesebb lett a csipke, már egy meghatározott összeget kellett fizetniük, de cserébe ingyen adták a csipkekészítéshez szükséges eszközöket: tűket, cérnákat, orsókat, alaprajzokat. (Boross, 1981: 18) Másfelől, ez a magyaros stílus tovább fejlődéséért és a hazai ipar felerősödéséért is felelős volt. A kezdeti években főként fehérnemű alapanyagnak használták. A helyi asszonyok állandó megrendelője Mössner József volt. Az itt dolgozóknak a munkái 1938-ban jutottak el a berlini háziipari kiállításra. Ezen a rangos eseményen nagydíjat nyert a balatonendrédi nők pillangós csipketerítője. Ennek következtében később külföldön is kelendőek voltak az itt készített munkák, még az angol királynőnek is szállítottak. Az itt létrehozott endrédi csipketelepen vendégkönyvet is vezettek, amelyben rengeteg beírás olvasható, köztük Izabella főhercegnőé és gróf Festetics Sándoré is. Az endrédi csipkeverő társulatnak az utolsó vezetője 1971-ben hunyt el. Halála után

hanyatlásnak indult az addig felépített kultusz. Mára az akkoriban kiképzett csipkéző asszonyok mind kiöregedtek, vagy meghaltak, s a fiatalabb generáció már nem tanulta meg e mesterséget. Mára mindössze néhány idős asszonytól lehet elsajátítani ezt a technikát. Ezt a problémát hamar észrevette a helyi önkormányzat és 1996-ban már az iskolában tanították a lányoknak a csipkeverést. Ennek a mentőmunkának az eredménye lett az is, hogy az endrédi csipke megkaphatta a „Somogyország Kincs" címet, és bekerült a Somogy megyei Értéktár listájába, valamint a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékébe is felvételre került. A vert csipke legkidolgozottabb, legaprólékosabb fajtája vászonkötéssel és vetéssel készül. Ezt a stílust honosították meg Balatonendréden is, és ezekből alakultak meg a helyi mintakincsek. (Boross, 1981: 20)

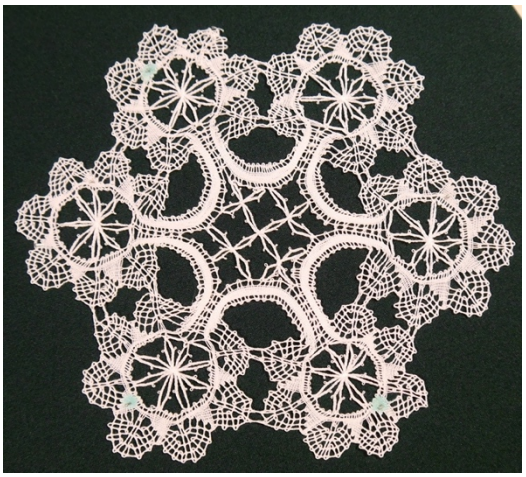

4. ábra: Endrédi csipke

Forrás: https://balatonendred.hu/bemutatkozas/az-endredi-csipke

III. Fogyasztói trendek: Sugarbird és Csipkelengye

III/1. Sugarbird

A magyar divatiparban a legismertebb és legelterjedtebb márka talán a Sugarbird, amely nem csak a változatos és egyedi ruhák után szerzett hírnevet, hanem magát a céget körülvevő botrányok is rásegítettek erre. Többször is előfordult náluk a plágium, amelyek közül a harmadik eset majdnem bíróság elé is került. Debrenczeni Zita SUGARBIRD by ZÉ kollekciója egyértelműen Cakó Kinga ruhájának másolata volt, aminek hangot is adott a tervező. A botrány kirobbanása után a Sugarbird úgy döntött az érintett ruha mégsem fog kikerülni a piacra, viszont tagadták a másolás vádját. (Menyes, 2014) A Sugarbird 2007-ben indult és az első kollekciója fehérneműkből állt, vendégtervezője pedig Rubint Réka volt, tulajdonosa Csonka Hedvig. Kezdetben a márka népszerűségét az határozta meg, hogy olyan magyar celebek kezdtek nekik tervezni, mint Dukai Regina, Zimány Linda, Horváth Éva, Debreczeni Zita és Bódi Sylvi. Divatba hozták a magyar mesefigurák használatát és megjelenítését a textildarabokon, ilyen elem volt például a Frakk, Szerénke, a Nagy Ho-Ho-Ho Horgász és a Kockás fülű nyúl is. A kollekció sikerét látva a később már világszerte ismert rajzfilmkaraktereket is alkalmaztak. A világhírű Disney-vel is dolgozni kezdtek 2014 tavaszán, majd ősszel a Cartoon Network-el. Az év fotóanyagára jelölték a Pindúr Pandúros kollekciójukat is Londonban. Több európai országban is megtalálható a kitelepült üzletük, például Németországban, Lengyelországban, Horvátországban, Szerbiában, Szlovákiában, Szlovéniában és Romániában. Miután nemzetközileg is ismertté vált a márka, az amerikai piacokon is elérhetővé vált. A Sugarbird koncepciója, hogy híresség és celebek terveznek nekik ruhákat és ezt külföldön is előszeretettel alkalmazzák. (Glamour.hu) 2019-ben jelent meg a Czukormadár névre keresztel kollekciójuk, amelyben a ruhadarabok részletgazdag csipke motívumokkal voltak díszítve. Ez az almárka a magyar népi elemeket és hagyományokat keresztezi a modern divattal. Ez a kollekció két részre osztható: a hétköznapi viseletre alkalmas ruhákra, amelyek nyomott grafikával rendelkeznek (ezek a matyó és kalocsai csipkeminták), a másik irányzata az egyedi és kézzel hímzett darabok. Ezek a ruhák kézzel készülnek, személyre szabottan és kizárólag egyedi megrendelésre, Richelieu csipke alapra épülnek, elkészítésük több hónapot is igénybe vehet. A textileken megjelent kézi hímzéssel a magyarság hagyományait és hungarikumait próbálják bemutatni a világnak, valamint újra divatba akarják hozni a nemzeti

örökségeket, a hímzést és csipkeverést. Alkalmazzák a „pávaszemes” matyó, a színes matyó és a Richelieu kalocsai elemeket. (Marieclair.hu, 2019)

III/2. Csipkelengye

A Csipkelengye márka megálmodója Katona - Szabó Judit, aki 2014-ben indította el vállalkozását. A csipkével díszített ágyneműhuzatai, törölközői és párnahuzatai többször megjelentek már Netflix sorozatban, hollywoodi és magyar filmekben ás videóklipben is egyaránt. A márkanév fókuszba helyezi a textilek lényegét és annak textúráját. A kelengye egy régiesebb hangzású szó, amely megidézi az elmúlt időket. A Bababkelengye kollekciónál a praktikum mellett ugyanúgy fontos szempont volt a cég részéről a családi ünnepek és a gyermekekről szóló jeles alkalmak megjelenítése. Ez olyan darabokat tartalmazott, mint a születési párna, babazsák vagy babacipő. A 2022-es téli kollekció díszpárnahuzatai még nagymamáink idejére reflektálnak. Emellett hófehér hímzett abroszokat és darázs anyagból készült törölközőgarnitúrákat is tartalmaz a kollekció. A csipkék és a szalagok szinte mindegyik termékükön visszaköszönnek, döntő többségükön a fehér szín dominál, de emellett feltűnnek a pasztellszínek is. (csipkelengye.hu)

5. ábra: Baba cipő

Forrás: https://csipkelengye.hu/blog/a-gyermek

A két márka hasonló anyaggal dolgozik, mégis szinte két külön felhasználást láthatunk. Míg a Sugarbird elkezd egy fast fashion (minél gyorsabban és olcsóbban előállított ruházati cikk) irányba haladni, a nagyobb eladási számok reményében, addig a Csipkelengye hű marad önmagához és továbbra is egyedi és szépen kidolgozott termékeket valósít meg. Viszont a printek behozásával a

Sugarbird elérhetővé teszi az átlagembereknek is, hogy megvásárolhassák a ruhákat, amelyeknek értéke nem éri el a valódi csipkéjét. Ezáltal több terméket tud eladóvá tenni a piacon. A Csipkelengye nem törekszik erre. Továbbra is szépen kidolgozott anyagokkal és valódi csipkékkel dolgoznak, ezzel megtartva a régi hagyományok és stílusok jegyeit. Úgy gondolom a két márka valamelyest összefügg, viszont mégsem teljesen. Mindkettő márkának megvan a saját elképzelése és célja. A mai értékeket vizsgálva, jobban meg kellene becsülni azokat a piacra bocsájtott árucikkeket, amelyek valóban őrzik a hagyományokat és próbálják őrizni azokat.

V. A különböző régiók és országok csipkekészítésének összehasonlító elemzése

V/1. Belgium

A vert csipkét több fonalból készítették, s ez az eljárás a rojtból fejlődött ki. Ebben a régióban a csipke a XV. században jelent meg először. Finom brabanti lenfonalból készítették a vert csipkét. Kezdetben a nemesi réteg gallérját és mandzsettáját díszítette. V. Károly császár uralkodásának idejéből származik. Rendelet írta elő, hogy a németalföldi iskolákban és zárdákban is tanítsák a csipkekészítést. A harmincéves háború idején a női ruhák sokat vesztettek súlyukból, a csipke gallérok alacsonyabbak és szélesebbek lettek. A felső ruhakivágás mély volt, akkor csipkebetéttel egészítették ki. Díszzsebkendőket is készítettek csipkéből. (Kybalová, et.al, 1977: 117) A nők Belgium egész területén foglalkoztak csipkeveréssel a XVI. század második felében. Minden nőt, lányt, asszonyt lázban tartott a csipkeverő ipar. A professzionális műhelyeket béguinages-nek nevezték. Ezeket a műhelyeket olykor kolostorokkal is összekapcsolták. Az esetek többségében hajadon nők dolgoztak és foglalkoztak vele, akik az egész életüket ennek a mesterségnek szentelték. Brüsszel ismert volt a szálak finomságáról és a minták változatosságáról. Csodálatos csipkéből készült munkákkal díszítették a templomokat és múzeumokat. Amikor elhagyták a csipkeverők az egyetlen folytonos szál használatát, akkor vált lehetővé a nagyobb takarók és ruhák készítése. Az angol parlament miután megtiltotta 1662-ben a külföldi csipke behozatalát az országba, az angolok elkezdték átcsempészni a brüsszeli csipkéket, hiszen azok egyediségét és minőségét nehezen tudták meghaladni más csipkekészítők. A brüsszeli csipke a XVIII. század

közepéig luxuscikk volt, ezt követően azonban hanyatlani kezdett a csipkeverés művészete. (Tóth, 2018)

Ma már nincsenek nagy csipkegyárak Belgiumban, csupán az idősebb asszonyok azok, akik a mai napig foglalkoznak ezzel a kézimunkával, illetve pár manufaktúra. Ezek az asszonyok ahogy öregszenek, úgy lesz egyre kevesebb is a kézzel készített csipke. Kétféle csipkét készítenek: reneszánsz csipkét és hercegnő csipkét (ezeket 80% -ban kézzel hozzák létre). Az úgynevezett reneszánsz csipkét a XX. század elején fejlesztették ki gépi hálón. A minták létrehozása rengeteg munkaórát igényel, annak ellenére is, hogy egyáltalán nem bonyolultak, mint a hagyományos kézimunkák esetében. A hercegnő csipkét is XX. századi és gépi hálón készítették. Anyaga elég finom ahhoz, hogy a keresztelőkön használt köntösöket és esküvői fátylakat készítsenek belőle.

V/2. Nagy-Britannia

Az 1890 és 1914-ig terjedő időszakot a „boldog békeidők" korának is nevezik. Ebben az időszakban az Edward-kori stílus volt a jellemző, mely nevét VII. Edward királyról (1900-1910) kapta. Az előkelőség és béketűrés látszata mellett volt a ruhákban némi bujaság is. A nők szűkített fazonú ruhákat hordtak, sok fodorral és redővel. Ezeknek használata a viselőjük kényelmes életét tükrözte. Az 1900-as években a csipkés alsószoknya volt a trend, főként a mintázott gépi csipkék, a valenciai és a fekete chantilly modellek voltak előnyben részesítve. A csinos megjelenésű kiegészítők közé tartozott az ingmell elejére erősített csipkefodor (zsabó) és csipkeszegélyek. A testhezálló, elől gombos és csipkeszegélyű blúzokat a nők kerékpározáshoz hordták. A romantikusabb darabok kézzel hímzettek voltak és hátul gombolódtak, főként fehér csipkékből készültek. Finoman redőzött ujjuk volt, gyakran alkalmaztak rajtuk fehér gépi vagy kézi csipkéket. Az Edward-kori csipkéket halcsontos sifon és a csipkéből előállított magas gallér jellemezte. Ez a nyakrészt egy merevebb tartásra kényszerítette, amely jól illett az akkori arisztokrata modorhoz és megjelenéshez. Egészen a fül mögéig magasodtak ezek a gallérok. A blúzok fölött a hölgyek általában csipkéből készült bolerót viseltek. A délutáni ruhákról és házi köntösökről sem maradt le a csipke, mint díszítő elem, ezeknél a daraboknál az ingváll részén voltak megtalálhatóak a csipkék. (Bartha, 2007: 12-13)

6. ábra: Edward-kori gallér

Forrás: Bartha Judit, *Klasszikus divat,* Alexandra Kiadó, Pécs, 2007, 13.

V/3. Hollandia

A csipkekészítést, mint kézimunkát, általában háztartásbeli nők varrták. A lányokat már fiatal korukban tanították a hímzésre, varrásra és csipkeverésre, mint a legtöbb országban, itt is az anyagi háttér játszott fontos szerepet. A csipkeverő háziasszonyok mellett akadtak olyan nők is, akiknek a kézimunkázás hivatása volt. Nagy különbség volt azok között, akik gyapjúval és akik más anyagokkal dolgoztak. Azok a nők, akik a gyapjút választották céhekbe szerveződtek. A felsőosztálybeli hölgyek számára a csipkeverés olyan időtöltés volt, amely a hazai erényhez és szerénységhez volt köthető. A középosztálybeli nők a csipkét otthonuk, ruházatuk, ágyneműjük díszítésére alkalmazták. Az alsóbb társadalmi rétegbe tartozó nők számára a csipkeverés és kézimunka fontos bevételi eszköz volt. A csipke és csipkeverés összefonódott a háziassággal és megmutatta egy nő szorgalmát és erkölcsi korrektségét. Olyan árvaházakat tartottak fenn, ahol kézimunka leckéket is tanítottak speciális varrónőkkel. Olyan vallási közösségekben is jelen volt ez a mesterség, amelyek rászoruló gyermekek számára működtetek iskolákat, ahol varrást és orsócsipkefűzést tanítottak. (Omeka.com)

A holland csipkét a mintája miatt gyakran hasonlítják a karfiolhoz vagy a krizantémhoz. A fennmaradt portrékon a holland csipke szorosan kidolgozott és vastag volt. Az innen származó darabok a lenszál minősége miatt váltak híressé. Harlemben fehérítették a flamand cérnát, és ezt a lenszálat tartották a világ legjobbjának. A XVII. században az angol utazók azt jegyezték le, hogy minden holland ház tele volt csipke díszítéssel. Nem csak ruhákra használták, hanem más háztartási

tárgyak díszítésére is. Hagyományaik közé tartozott például az is, hogy az újszülött gyermek bejelentését egy csipkéből készült dísz jelezte az ajtókopogtatón. Ennek gyakorlati célja is volt, mivel így a gyermek nem ébredt fel a kopogásra, mert a kihelyezett csipke tompította annak hangját.

A divat kifinomultságával a csipkeminták is fejlődtek, legfőképpen a mandzsettáknál és galléroknál. A különleges minták összefüggtek a várossal is, ahonnan származtak. (Rech, 2000)

V/4. Franciaország

Franciaországban a csipke csak a XVI. század végén jött divatba. A csipkeverés vidékeken volt jellemző XVII. Lajos király uralkodása idején. A pénzügyminiszter rájött, hogy a csipke kiváló bevételi forrás lehet az ország számára. A vidéki csipkeverőket átakarta csábítani a normandiai Alencolba, mivel ott már virágzott az ipar. A hölgyek és asszonyok eleinte vonakodtak az ötlettől, mivel így fel kellett hagyniuk a hagyományos módszereikkel és mintáikkal. Végül rávették őket az új tűcsipke elkészítésére. Ez a vállalkozás gyorsan nyereségesnek bizonyult, annak ellenére is, hogy a király szabályozni próbálta, hogy ki lehet jogosult a csipke viselésére és miként lehet hordani. Az emberek ezeket a szabályokat teljesen figyelmen kívül hagyták. Lajos király tiszteletére a tűcsipke lett az udvar legnagyobb divatja. A csipke alapú frizura divatba jövése a király egyik szeretőjének köszönhető, aki egy vadászat során elvesztette hajszalagjait, és tincseit egy csipke zsebkendőbe kötötte. Másnap már mindenki így viselte a frizuráját. A csipke később olyannyira szerves része lett a divatnak, hogy etikett is alakult ki köré. Reggel nem volt szabad viselni, bizonyos színek csak bizonyos napszakokban lehetett viselni, és minden évszakban meghatározott stílusú darab volt megszabva. A szövőszékeket csempészni kellett Franciaországba, az első orsós csipke gyártása Nord-Pas-de-Calais régióban kezdődött meg. Ezek után a csipkegyártás virágzani kezdett, és olyan nagy volt rá a kereslet, hogy Saint-Pierre-lés-Calais csipkeverő kisváros 50 év alatt akkorát nőtt, hogy egybeolvadt Calais-al. A calais-i csipkekészítők nagy becsben tartják a csipketörténelmüket, ugyanazok a családok készítik generációkon át az egyedi darabokat. Napjainkig megmaradt két ilyen család, akiknek csipkéi máig híresek: a Jean Bracq és a Sophie Hallette. (Franchlace.com).

A Jean Bracq nevű céget 1889-ben alapították az ország északi részén Caudry-ban. Az itteni szövőszékek 1850-ből és 1940-ből valóak, több mint 40 darab ilyen szék tulajdonosa a cég. A

klasszikustól, a merészig minden féle csipkét gyártanak. Ezek a szövőszékek még ennyi idő után is tökéletesen működnek, nem mellesleg megőrzik az igazi francia csipke történetét és lelkét. Ezek a szövőszékek azonban csupán 35 centiméter csipkét tudnak készíteni óránként. (Franchlace.com).

Eugene Halett szintúgy Caudry-ban hozta létre saját gyárát, 1887-ben, amely 6 szövőgépével hamar a harmadik legnagyobb lett a 170 csipkeverő közül. A gazdaságuk gyorsan növekedett, ám amikor Eugene meghalt 1898-ban úgy tűnt, a felfelé ívelő tendencia lassulni kezd. Később felesége már egyedül vitte az ipart, amelyet átkeresztelt „Özvegy Eugene Hallette Társaságá"- ra. Ezt követően Étienne Lescroart vette át az irányítást 23 éves korában, amikor felvásárolta a céget. A csipkegyárat 1952-ben ötven alkalmazottra növelte. Párizsban is nyitott egy irodát 1967-ben, amelyet unokahúga után nevezett el Sophie Hallette-nek. Étienne fia később csatlakozott a céghez, aki már a tervezésre és az alkotásra koncentrált a csipkekészítésben. Az ezredfordulókor a Sophie Halett cég közel négyszáz embernek adott munkát. A család harmadik generációja 2000-ben vette át az irányítást. (Franchlace.com).

V/5. Írország

A csipkekészítés, mint iparművészet Írországban csak a XIX. században vált figyelemre méltóvá, bár már előtte is jelen volt az országban. A szakirodalomban számos utalás található annak bizonyítékára, hogy a kézimunkát, mint képzőművészetet nagy becsben tartották már az ókori Írországban is. Bár nem maradt fenn semmilyen minta a XVI. és XVII századból mégis több írásos bizonyíték is van rá, hogy létezett a mesterség a XVII. században: a Dublin Társaság 1743-ban díjakat adott a csipkeverés oktatásáért. A legrégebbi magánvállalkozás 1829-ben indult Limerick Lace néven, a többi ismert ír csipkét csak később fejlesztették ki a szegénység enyhítésére. A nagy éhínségig csak kisléptékű csipkekészítés folyt, az éhínség után viszont elkezdték rendszeresen tanítani e mesterséget. A készítők Csipkeiskolákban és kolostorokban tanulták meg a fortélyt, ahol apácák mutatták meg, hogyan is kell elkészíteni az egyes darabokat. Ahogy az Ipari forradalom kitört ezek az iskolák megszűntek, és a csipke gyári tömeggyártása vált uralkodóvá. Az 1880-as évekre az emberek úgy gondolták, hogy kezd elavulttá válni az ír csipke mintája. A helyi csipkeverők azt szerették volna, ha a munkájuk átlagon felüli lenne. Ezt az eszmét követve több átlagos iskolában is vezettek be csipkekészítő és csipketervező tanfolyamokat. A horgolt csipkét a XIX. század végén fejlesztették ki az országban, a drága velencei csipke utánzása céljából. A

század végén az ír csipke már kisebb népszerűségnek örvendett a világban. 1899 környékén az eladások zuhanni kezdtek. Az ír csipkekészítők munkájából hiányzott a kifinomultság. A hátrahagyott feljegyzések alapján a munka nagy részét túl gyorsan és kapkodva végezték el, a régi minták már kimentek a divatból, és elmosódtak az újrahasznosítás során keletkező tűlyukak és gyűrődések miatt. Ezek után kezdtek el jobban figyelni a készítésre, és már új, kiváló minőségű csipkéket kezdtek el forgalmazni. Új szabályokat alkottak arról, hogy a terveknek tartalmazniuk kell bizonyos közös jellemzőket, amelyek egyértelműen jelzik a mű nemzeti hovatartozását. Gyakori motívumok lettek a hagyományos lombozat, ívelt formák és sok rózsa. Írországban készítették a világon a legtöbb horgolt csipkét a XIX. század óta, főként az ország déli részein található kolostorokban. A XX. század végén már több országban is alkalmazták ezt a fajta csipkét, és egyre több területen jött divatba. (Cobh Museum)

V/6. Kína

Miután Kína és a nyugati országok között fellendült a cserekapcsolat, az országban nagy számban kerültek be a csipkék és a paszományok (arany-, ezüst- vagy selyemszálakból sodort lapos szalagok). Az akkori ősi keleti országban a csipke igen egzotikus termék volt. Amikor azonban megjelent a csipkekészítés, mint művészet a leggyakoribb viseletté vált a palotában és a népviseletben is. A legkorábbi nyugati csipkét Kínában Quanlong 33. évében írják le, vagyis az 1768-as évre teszik. Az írásos emlékben „arany csipkeként” van lejegyezve, és története szerint egy felajánlás volt az akkori császárnak, aki viszont elutasította őket. Ez a visszautasítás nem azért történt a részéről, mert nem tetszettek volna neki az ilyen tárgyak, hanem bevett szokás volt az ilyen megnyilvánulás az uralkodók részéről. Lassan jött el az az idő, amikor a csipke és a paszomány a kínai öltözetek fontos részévé vált Ez az áttörés a Jiaqing-korszakban történik meg. Ebben a korban igen ritkaságnak számított a csipke és pont emiatt szerették az emberek. Ruhákat díszítettek vele, az esküvői ajándéklistákon is gyakran szerepelt, a mintákat és a különböző színeket majdnem mindig újították. A fémcsipkét alkalmazták a legtöbbször, udvari és királyi viseletekben is. Először csak importálták, majd később kezdték el gyakorolni e mesterséget. (Huicui Miao – Feng Zhao, 2021) A XIX. század végén a szomszédos országokból hozták be a csipkéket. A XX. század elején Sanghaj lett Kína legnagyobb csipkeexport kikötőjévé. Az országba behozott áru szinte mindegyike selyemből készült, kis mennyisége pedig pamutból, már távol álltak a fémből

készült termékektől. Háromnegyede fekete színű volt, ezután pedig a szürke és lila néhány árnyalata volt népszerű. A Qing-dinasztia idején az egész női testet eltakarta, főként fekete csipkével és pillangó mintákkal. A legtöbb behozott csipke nem kézi készítésű volt, hanem gépi. Ennek köszönhetően alacsonyabb volt a költsége és több ember is megengedhette magának, így hatalmas lett a fogyasztói piaca. Az első csipkegyárat 1855-ben alapították Xujiahui városában. Itt hímeztek, de csipke és szabó terem is volt, illetve ki volt alakítva egy mosoda rész is. Az első igazi csipkeműhelyt csak 1896-ban hozták létre, ahol árvák készítettek kézi csipkéket, ezt a műhelyt Notre Dame-nak nevezték el. A század első felében a Notre Dame műhely igen népszerű volt és más országokból is jártak ide vásárolni, például Németországból, Portugáliából és Egyesült Államokból is. 1910-re a műhelyben 624 ember dolgozott a csipkeműhelyben, ahol 91 hímzőterem, 68 mosókonyha és 58 varroda volt található. A legnépszerűbb csipke a Wanlvsi volt, a nevét Velencéről kapta, és a velencei csipkére utaló típus volt. Ez egy bonyolult csipkerendszert jelent: a neve utalhat az összes velencei csipkefajtára. A kínai nép kultúrájában a csipkét és paszományokat egy termékként kezelték és használták, akkor is, ha az európai országokban ezeket jelentősen megkülönböztették egymástól. A kínaiak főként azért gondolnak e két termékre egyként, mivel náluk a kultúrában nincs olyan kifinomult csipkeesztétikai hagyomány, mint Európában. Nem tudják visszaadni a jó minőségű európai csipke esztétikáját. A második ok az lehet, hogy Kínába igen későn érkezett meg a csipke, mint import áru. Amikor bekerült az országba csak éldíszítésként alkalmazták, ezért keverték sokszor össze a paszományokkal. Kínában a hagyományos stílus a „Yue" csipke, amely háromdimenziós virágokat és geometrikus mintákat tartalmaz, valamint a „Can" csipke, amely finom virágokat és madarakat ábrázol. (Huicui – Zhao, 2022)

V/7. Nigéria

Nigériában az 1960-as évek környékén az ország északi részén indult meg a textilgyártás, nemsokkal a kontinensre megérkező textilszövetek után. Az afrikai kontinens textiliparát tekintve, Nigéria igen magas rangú. A harmadik helyet foglalja el Egyiptom és Dél-Afrika után a textiltermelők sorában. Az afrikai csipke egy kézműves textil, bonyolult mintákkal és kiváló minőségű anyagokból készül, általában pamut, selyem vagy len anyagokból. Népszerű termékek belőle a hagyományos esküvői ruhák, más ünnepi viseletek és a fejfedők. A legnépszerűbb szakma

a nigériai textiliparban a szövés volt. A szövés fő központja Kanó volt. Ez a régió már az ókorban is híres volt a textil gyártásáról. Élénk színeket alkalmaznak, amelyek a kontinens értékeinek, történelmének és hagyományának jelképei. (Chen, 2023) A színek előtérbe kerülése megmutatja a kultúra sokszínűségét, élénkségét és eleganciáját. A csipke megjelenése a XIX. századra tehető, ekkor vezették be a csipkét az európai országokból. A csipke kezdetben az uralkodók kedvence volt, akik az ünnepi öltözékükön használták azt. Az esküvői ruhákon a csipke megjelenése azt jelentette, hogy a menyasszony készen áll egy új életszakaszra. A nigériai csipke a kultúrára jellemző, bonyolult kialakítással rendelkezik. Az afrikai csipkeszövet kézzel készül hagyományos szövési technikával. (Adebiyi, 2023)

VI. Férfi viselet

A csipke egyszerre fed és mutat, és egyszerre tud tiszta és provokatív lenni. Ezt az anyagot sokáig nőiesnek tartották, bár a történelem során sok férfi uralkodó viselte előszeretettel, prezentálva saját előkelőségét. Az idő előrehaladtával fokozatosan vált népszerűtlenné a férfiak körében a lágy és kifinomult hatása miatt. A középkori Európában a férfiak főként csizmák felső részén, díszként, gallérként, mandzsettaként, valamint kabátokon, hálóingeken és más ruhadarabokon viselték. A csipkéből készült fodros gallér népszerű volt. (Portlandlacesociety.com) Ezeket a darabokat a társadalmi elit viselte.

A nyak körül elhelyezkedő sálakat, gallérokat már időszámításunk előtt is hordták a férfiak. Kína első császárának, Csin Si Huangnak a sírját körülbelül 8000 harcos szobor védi, amelyekből sok katonán látható valamilyen nyakdísz.

A XVII. század korszaka a csipkeverés fellendülését hozta magával. Hatalmas mennyiségű, aprólékosan kidolgozott csipkéket alkalmaztak a ruhákon. A piacon a flamand vert csipke volt a legkedveltebb. (Bartha-Getto, 2015) A nyakfodrok a gazdagság szimbólumai voltak, a ruff hihetetlenül munkaigényes volt, a csipkét mindig újra és újra ki kellett keményíteni és minden viselésénél fűtött vasalóval be kell állítani. Miután a ruff kikerült a divatból népszerűvé vált a széles, lapos, puha csipke gallér, amit hagytak ráfeküdni a vállra. (Domanovszky, 1969: 180)

7. ábra: Csipkegallér, 1625

Forrás: https://www.sophieploeg.com/blog/historyofearlylace/

Mihelyst nem létezik többé a merev gallér, a hajat sem kellett már rövidre nyírni hozzá. A haj hosszabbodásával egyidőben zsugorodnak a széles csipkegallérok. 1670 után a gallér már egy egészen keskeny formát vett fel. A nagy malomkerék-szerű gallérral a csuklófodor is eltűnik. Amikor Európa más tájékán már rég kimentek ezek a darabok a divatból, Hollandiában még mindig kedvelt alapdarabok voltak. De mivel a rangban lévőknek fontos a társadalmi helyzetük mutatása, ezért a helyére csipkével szegett, vászon kézelő került. Ezek merev, keményített cserélhető mandzsetták voltak, amelyeket külön kellett rögzíteni az ujj végére. (Broby – Johansen, 1969) Az első világháború végére már nem keményítették őket, hanem duplán varrottak voltak. A keményített mandzsettát már csak az estélyi öltözetekben használták. A mellények kivágását is csipke vagy sűrűn varrott fodor szegi körül. 1600 után a férfiak nadrágja térd alá ér, aminek a szárát szalagcsokros harisnyakötő tartja össze. Az 1640-es évekre ezeknek a nadrágoknak a szára már nyitott és alul csipke díszíti. Divattá válik a selyemharisnya és a kívül viselt térdszalag. A szalag és a csizma között felső harisnya van, amelynek a csipkés szélét ráhajtották a csizma szárára. Az öltözék legkidolgozottabb elemei közé tartozott a harisnya felett viselt csipkés, hímzett kapcafodor. Különálló szegélyként is létezett, amelyet a harisnya fölé kötöttek. A férfi ruházat kezdett elnőiesedni, a kabátok megrövidültek és boleró szerűvé váltak. A hímzett és csipkével díszített bő selyemingek kilátszódtak a mellrésznél, a deréknál és az ujjaknál. A gallér helyére dús csipkezsabó került. (Cser, 1997: 43) Emellett szoknyanadrágokat kezdtek el hordani, amit a térd alatt

csipkeszalagokkal rögzítettek. Ennek a divatja csak 1678-ig maradt fent. Az új stílusú kabát már térdig ért és a testre simult, gallér nélküli volt. Az ujja vissza volt hajtva és látható lett az alatta hordott ing fodros-, csipkés kézelője. A rokokó öltözködési irány a férfidivatot sem kerülte el, 1730 és 1789 között hódított. Az ingek csipkezsabóval és széles csipkemandzsettával készültek. Az akkori divatot túlzottan követi férfiúkat a köznép makaróninak csúfolt. (Bartha-Getto, 2015: 98-99) A textileken gazdag hímzés volt, szétszórt virágmintákkal. Ez szalag formára hasonlító hosszúkás ruhadarabbá fejlődik. A XVII. század végére ezek a csipke nyakkendők már olyan nagy méreteket öltöttek, amelyek már gyakran leértek hastájékig. Ezeket a kabáton kívül hordták és egy gomblyukon áthúzták, így téve divatossá a viselőjét. Ez a stílus egy 1692-es belgiumi csatából terjedt el, ahol a katonáknak nem volt idejük megkötni a rajtuk lógó textilt és rögtönözve átbújtatták azt a ruháik gomblyukain. (Kybalová et.al, 1977: 413-414)

VII. Fehérnemű csipkecsodák

Az alsóneműkről szóló legkorábbi feljegyzések szerint a csipkék inkább funkcionálisak voltak, mintsem divatosak. Nők és férfiak is egyaránt hordták az állatbőrből készült ágyékruhát. Az ókori görög és római nők pántos melltartót kezdek el viselni, amit „strophium" néven ismertek. Ez a darab egy vászonból és bőrből készült szalag volt, amelyet a mellre kötöztek. A nők a hosszú ruháik alatt rövid alsó tunikát is hordtak. A középkorban ezek a vászontunikák hosszabb alsóneművé és inggé fejlődtek, amelyeket lenvászonból és pamutból készítettek. A pamut alsóruhák luxusnak számítottak abban a korban, ezek az anyagok Egyiptomból származtak. Ezek az alsóruhák kilátszódtak a nyakkivágásnál és a csuklónál, amit a felső réteg ki is használt, és előszeretettel hordtak olyan darabokat, amelyek szegélyei csipkével vagy hímzéssel voltak díszítve és ezek kilátszódtak a ruha alól, megmutatva mások számára, hogy mennyire tehetősek. Ebben a korszakban a nők nem hordtak alsónadrágot, vagy erre hasonlító darabokat, mivel férfiasnak számított a kétágú ruhadarab, ezért csak alsószoknyákat és hosszabb ingeket viseltek. (Angelafriedman.com)

A fűzők korai formája a XVI. században jelent meg. Elsősorban támaszként viselték őket, nem pedig a drámai derékformázás miatt. Bőrből és szövetből készültek, náddal és fával merevítették őket.

A reneszánsz korszakában az alsóruházat kidolgozottabb lett. A tehetősebb nők sok fantáziadús alsószoknyát rétegeztek a ruháik alá, csípőjüket pedig kitömték, hogy divatosabb sziluettet kapjanak. Ebben a korszakban az alsóneműk elvesztették funkciójukat. A legalsó ruharétegeken is megjelentek az óriási, fodros csipkeszegélyek, ezzel is a hölgyek azt kívánták kifejezni, hogy mennyire tehetősek azáltal, hogy ilyen rendkívül költséges és munkaigényes darabokat hordanak. (Angelafriedman.com)

9. ábra: Fűző, 1907 körül

Forrás: Akiko, F. et.all, *A divat története a 18-20. században*, Vince kiadó, Budapest, 2003, 19.

A XVIII. században a női alsóneműk továbbra is drasztikusan formálták a női test sziluettjét. Ekkor jelentek meg a mai fűzőnek nevezhető darabok, amelyek bálnacsontból vagy rugalmas acélból készültek. Szoros vállpántjaik egyenes testtartásban tartják viselőjét, a nő derekát összenyomják, keblét pedig felemelik. A női bugyik megjelenése az 1800-as évekre vezethető vissza, akkortájt ezt a ruhadarabot pantallónak nevezték. Ez egy török stílusú, bő nadrág volt, csipkével az alján, az alsószoknyák alatt rejtették el a hölgyek. Az évek múltával a fazonja egyre bővebb lett. A szoknyák stílusának változásával együtt az alsóneműk fazonja is változott. Lassan divatba jöttek a szoknyabugyik. A század végére illeszkedtek a formákhoz, felül szűkebb, alul viszont még bő maradt. A századforduló idején jelentek meg a pamutalsók, a selyem és csipke használata is. A

XIX. században a fűző még mindig divatban volt, népszerű volt minden női társadalmi osztály körében. A század végére már gumit is varrtak a fűzőkbe, ezzel is próbálták kényelmesebbé és rugalmasabbá tenni, hogy sportoláshoz is tudják használni. A hölgyek elkezdtek egy úgynevezett „open drawers", vagyis nyitott fiókos alsóruhát hordani. Ezek bő rövidnadrágokhoz hasonló textilek voltak, anyaguk viszont középen nem volt összevarrva, hanem nyitott volt. Ez a funkció lehetővé tette a hölgyeknek azt, hogy könnyebben tudják használni a mosdót és ne kelljen a több rétegű szoknya alól levetni az alsónadrágot. (Angelafriedman.com)

A rokokó korszakában csábos divatnak számított a mély, csipkékkel dekorált dekoltázs. Ennek hangsúlyozását fűzőkkel érték el, hiszen nem csak karcsúsított, hanem meg is emelte a női kebleket. (Budai, 2019: 16)

A XX. század fordulóján a női alsóruházat ismét jelentősen megváltozott. Sok városi nő gondolta úgy, hogy az eddig használt alsóneműk túlságosan is korlátozzák őket és szükségtelenek az új, modern élethez. Lady Duff-Gordon, brit divattervező a XIX. század végén és a XX. század elején nagy szerepet játszott az új típusú fehérneműk elterjedésében. Megszabadítja a nőket a fűzők használatától. 1914-ben Mary Phelps Jacob bemutatta az első melltartót. Ezeknek a korai változatait a fűzők kényelmesebb alternatívájaként tervezték, könnyű szövetekkel és pántokkal. Az első világháború után eltűntek a fűzők, helyettük melltartókat kezdtek el hordani a nők. Ugyanebben az időben jelentek meg az alsószoknyák is, melyeket hosszú egyrészes ruhák alatt hordtak. Ezek a melltartók még nem tartalmazták az alátéteket. (Ottavia, 2019)

Ez a korai felfedezés a modern fehérneműk irányába egy nagy lépés volt, innentől kezdve osztották fel a fehérneműket felsőrészekre és alsókra. Az 1920-as években a divatlapok már nagy hangsúlyt fektetnek a fehérneműkre. A nők egyre bátrabbak, ennek köszönhetően kirívóbb darabokat is hordani kezdenek. Ennek eredményeképpen a divattervezők is merészebb kollekciókkal állnak elő.

10. ábra: Melltartó, 1920-as évek

Forrás: Akiko, F. et.all, *A divat története a 18-20. században*, Vince Kiadó, Budapest, 2003, 19.

Az 1940-es évekre a női alsóneműk ismét praktikusabbá váltak, mivel a nők folyamatosan léptek be a munkaerőpiacra és olyan darabokra volt szükségük, amelyek kényelmesek, tartósak és könnyen moshatóak voltak. A második világháború idején a bugyik egyre kisebbek lettek a takarékossági intézkedések befolyása által, és a nők a szabad mozgást részesítették előnyben. Christian Dior a New Look bevezetésével 1945 után már az új stílusú ruhákhoz gyártotta az alsóneműket. A háborúban alkalmazott fazonokat félretéve, sokkal nőiesebb fazonok jelentek meg, fodrokkal, csipkével díszítve. Azonban ez abban az időben igen nagy pazarlásnak számított, ezért először csak az amerikai divatpiacon terjedt el széles körben. A New Look megjelenésének sok ellenzője is akadt, akik hiányolták a megszokott praktikus sziluetteket, valamint a háború után nem minden ország engedhette meg magának, hogy hasonló anyagpazarló ruhákat gyártson. (Vanyovszki, 2022)

A brit női katonák viselete kapcsán kezdik el használni először a közbeszédben a „szenvedélygyilkos” elnevezést. Az 1945-ös évek körül olyan darabokat használtak ezek a nők, amelyek a férfiak számára kiábrándítóak voltak. Az egyenruhájukhoz illő khaki, sötétkék szín volt a domináns, és nem az érzéki megjelenést voltak hivatottak átadni.

A hatvanas években a nők egyre jobban kezdtek el figyelni arra, hogy mit is hordanak a szoknyák alatt. Fontossá vált köreikben a praktikusság, ugyanúgy a kényelem és a higiénia is. Olyan darabokra volt ezután szükség, amelyek könnyen moshatóak voltak, vasalást nem igényeltek

és anyaguk esztétikus volt, ami jól állt minden testalkaton. Megjelentek a „sztreccs” bugyik, amelyek erős gumiszállal voltak átszőve és karcsúsítottak voltak.

A XX. század második felében ismét fejlődésnek indult a fehérneműk gyártás, de ezúttal nem a társadalmi változások miatt, hanem az új technológiáknak és gyártási technikáknak köszönhetően.

A XXI. században a fehérnemű legnagyobb forradalma az androgün stílusok hozzáadása, a nemek közötti különbségek eltörlése a marketingben. A vásárlókat arra próbálják ösztönözni, hogy azt viseljék, amit szeretnének és nem kell beleilleszkedniük a nőiesség szűk definíciójába. Elkezdtek olyan darabokat is piacra dobni, amelyeket nők és férfiak is egyaránt hordhatnak, ilyen például a csipkebetétes boxeralsó, melyet már bárki viselhet.

A mai csipkés fehérneműkkel olyan nagy márkák kísérleteznek folyamatosan a divatiparban, mint Victoria's Secret, Coco de Mer, Cosabella, Boux Avenue vagy az Eres. (Achonva-Storm, 2023)

VIII. A csipke használata az esküvőkön

A társadalomban sokáig nem volt „divatos” az esküvő eseménye. A történelem során a házasságkötés sokáig csak formális megállapodás volt, maga az esemény nem számított romantikus alkalomnak, hiszen a házasság sokáig nem kapcsolódott össze a szerelemmel.

Hérodotosz történetei alapján, az akkori szokások úgy tartják, hogy minden évben megrendezésre került a házassági piac, ahol a fiatal lányokat a férfiak tömege elé állították, akik a nők szépségei alapján licitáltak rájuk. A „legszebbeket” a gazdagok és nemesek választották feleségül, még a „kevésbé” szépeket a közemberek kezeibe adták. A házassági piac asszonyaitól elvárták, hogy piacképesnek tűnjenek, és a legmagasabb árakat adják értük. 1875-ben egy brit művész, Edwin Long megfestette ezeket a licitálásokat Hérodotosz leírása, és asszír leletek alapján. Ezeken a festményeken a lehetséges menyasszonyok mind krémszínű vagy fehér ruhát viseltek, míg a férfiak sötétebb árnyalatú ruhákat. (Brennan, 2017)

A legkorábbi fehér menyasszonyi ruha feljegyzett példája a nyugati kultúrában Philippa angol hercegnőé, aki Eric skandináv királlyal tartotta esküvőjét. 1558-ban Mária skót királynő is fehéret viselt a francia királlyal kötött esküvőjén, annak ellenére, hogy a fehér akkoriban a francia

királynők gyász színe volt. A korai években volt hagyomány az is, hogy a koszorúslányok és a vendégek közül néhányan a menyasszonyhoz hasonló ruhát és fátylat viseltek, így próbálták védelmezni az arát a gonosz szellemektől. Az elkövetkezendő néhány évszázadban a fehér továbbra is népszerű volt, ám továbbra sem volt kötelező. Akkoriban a fehér színű esküvői ruhák nem a tisztaságot jelképezték, hanem így fejezték ki a viselőjének státuszát és gazdagságát, mivel abban az időben ezek az anyagok drágábbak és nehezebben tisztíthatóak voltak.

Az esküvői ruha a mai értelmezések szerint döntő színben fehér. Ez a stílus viszonylag újkeletű, és csak a XIX. század közepére bontakozott ki, amikor Viktória királynő 1840-ben feleségül ment Albert herceghez. (Bass-Kruger, 2020) Ebben az időben egyetlen nő sem (még a királyi család tagjai sem) gondolta úgy, hogy az esküvői ruhát csak egyszer hordhatja életében egy nő, és utána soha többet. Ez az ötlet még a nagyon gazdagok számára is abszurd lett volna az ipari forradalom előtt. Viktória királynő is felhasználta más alkalmakra az esküvői ruháját és fátylát. Ha egy átlagos státuszban lévő nő készíttetett magának egy ruhát a nagy napra, valószínű, hogy azt más ünnepnapokra is használta, amíg az anyag állapota használható és elfogadható volt. Általában a hölgyek olyan ruhában mentek férjhez, amelyek már megtalálhatóak voltak a szekrényükben. Az ipari forradalom után az új technológiáknak köszönhetően, elsősorban a fotózásnak és az illusztrált magazinoknak köszönhetően elterjednek különböző esküvői képek és így lassan megváltoznak a szokások is. A magazinok 1849-ben már arról írtak, hogy a fehér szín a legjobb és legmegfelelőbb választás egy esküvői ruhához. Az esküvőkön a fehér ruhák ekkor már az ártatlanság és a szűziesség szimbólumi nem pedig a gazdagságé. Az 1920-as években a nők a nehéz báli ruhák helyett a könnyebb, csipke- és selyemruhákat részesítették előnyben. Leginkább a natúr színeket részesítették előnyben, mint például a pezsgő, bézs, csontfehér. A nagy gazdasági válságban és a közeledő második világháború miatt 1930-ban a ruhák visszafogottabbak lettek. Az 1950-es éveben a ruhák már a nagy szoknyákról szóltak, amelyek szépen forogtak a táncparketten. Lassan kezdtek el az ujj nélküli ruhák is terjedni, mivel korukban kihívónak számítottak (Imám, 2023) A kor legmeghatározóbb esküvői ruhája minden bizonnyal Grace Kelly-é volt, aki a monacói herceggel kötött esküvőjén testre szabott öltözékben tündökölt. Magas dekoltázzsal, több ezer kézzel varrott gyöngyöt tartalmazó selyemtaft szoknyával. Felső része csipkéből készült, alatta fehér anyaggal. A leendő királyi hölgy úgy döntött, hogy nem visel tiarát, helyette egy csipkéből és gyöngyökből készült fejdíszt választott, ami megtartotta a fátylat a helyén. A fátyol szélét két apró szerelmesmadár díszítette, és olyan anyagból készítették, amely láthatóvá teszi arcát a

vendégek előtt. Esküvői cipőjét David Evins tervezte, gyöngyszemekkel és csipkével volt bevonva, a bal felébe az ő, a jobba pedig férje nevét írták. A menyasszonyi csokor akkortájt nem volt annyira felkapott, helyette a legtöbben Bibliát vittek magukkal, ahogy Grace Kelly is tette. A Bibliát ajándékba kapták, selyemmel, csipkével és gyöngyökkel díszítve. A polgári esküvőjükön ugyanattól a tervezőtől választott ruhát, mint aki a ceremoniális esküvői ruháját is elkészítette, ez szintúgy csipkéből és taftból készült. (KN, 2023)

11. ábra: Grace Kelly esküvői ruhája

Forrás: https://www.goodhousekeeping.com/beauty/fashion/g4719/grace-kelly-wedding-gown/?slide=7

A modern stílus a 60-as években jött igazán divatba, amikor a menyasszonyok már rövidebb és ujjatlan ruhákat is választottak. Ebben az időszakban gyakran elhagyták a fehér színt és élénkebbre váltottak. A 80-as években a meghatározó elemek a négyszögletes nyakkivágás és denevérszárnyú ujjak voltak. A hölgyek lassan elhagyták a hagyományos kerek szoknyákat, viszont amikor Lady Diana férjhez ment és azt közvetítette a televízió is, visszahozott mindent a divatba a hatalmas masnikkal, csipkével és puffos ujjakkal. A kétezres évek elején a pánt nélküli ruhák jelentették az új divatot. Sok évtized után a menyasszonyok már dönthettek arról, hogy inkább laza vagy nagyszoknyát választanak.

Kate Middleton és Vilmos herceg királyi esküvője 2011-ben volt megrendezve. Kate ruháját Sarah Burton készítette az Alexander McQueen divatháztól. A mídert a viktoriánus fűző hagyománya ihlette, vagyis a derekánál szűkített és a középső részén enyhén párnázott volt. Angol és francia Chantilly csipkével dolgoztak, amelyet a Királyi Kézimunka Iskola dolgozói készítettek el. Kézzel hímezték a szoknyát, a fátylat, a mídert és az ujjakat is. Kézimunkával hozták létre a csipkevirágokat, beleértve a rózsákat, bogáncsokat, nárciszokat és a lóheréket is, mind egyedileg volt elkészítve, majd ezeket selyemtüllre varrták fel. A csipkéket úgy dolgozták ki, hogy organza anyagot vittek fel egy finom hálós háttérre és minden motívumot zsinórszerű cérnával szegélyeztek. Ezt az eljárást Carrickmacross-nak nevezik és Írországban terjedt el az 1820-as években. Akik a ruha csipkéin és azoknak felvarrásain dolgoztak, harminc percenként kezet mostak, hogy megőrizzék a ruha makulátlanságát. (Soo Hoo, 2023)

A legnépszerűbb csipkék, amelyeket esküvői ruhákon alkalmaznak a Chanilly, az Alencon és a Velencei. Ezek mind tűcsipkék, amelyek a legfényűzőbb csipkefajtáknak számítanak.

A csipke minta nem csak a menyasszonyi ruhán található meg. Egyre többször alkalmazzák a dekorációkban, a meghívón vagy a tortán is. Legtöbbször a vintage és rusztikus témát kedvelők alkalmazzák, akár asztali dekorációként vagy köszöntő ajándékként is.

Érdemes megemlíteni a Magyar Nemzeti Múzeum új időszakos kiállítását, a *Magyar menyasszonyt.* A tárlaton megtekinthetőek az elmúlt évszázadok magyar vonatkozású esküvői kellékeket, ruhákat, tárgyai. A tárlatot bejárva megismerhetjük, hogy mely szokások voltak érvényben hazánkban az egyes korszakokban és tájegységeken. A kiállításon a Múzeum saját gyűjteményét és a közösség által felajánlott elemeket állították ki. Ezek a ruhák és emlékek miatt válik igazán egyedivé a tárlat, mivel a ruhákon keresztül az egyéni történetek is megjelenhetnek.

IX. Ikonikus darabok a sztárok világából

Katalain, Cambridge-i hercegné sokszor dönt az elegáns megjelenésű csipke ruhák mellett. A brit királynő 2012-ben megrendezett jubileumi nemzeti hálaadási ünnepségén Katalin hercegné egy Alexander McQueen által tervezett testhezálló ruhát viselt. A bélése elefántcsontszínű volt, rajta pezsgő árnyalatú csipkével. Ugyanebben a textildarabban jelent meg a 2014-es Buckingham-palota kerti partijára is. További csipke darabokat viselt még a hercegné a kínai látogatása során, ahová egy Dolce & Gabbana csipkedarabra esett választása, valamint New Yorkban egy adománygyűjtő rendezvényen egy hosszúujjú fekete Amara csipkeruhát választott, és még számos rendezvényen hordta az elegánsabbnál elegánsabb csipkedarabokat, ebből is látszik, hogy mennyire rajong a Cambridge-i hercegné a kifinomult csipkék iránt. (Dresslikeduchess.com)

Katalin hercegné húga, Pippa Middleton egy jótékonysági esemény vörösszőnyegén mutatta meg a közönségnek merészségét. Egy szinte teljesen átlátszó zöld csipkeruhára esett választása, ami alá testszínű kombinét vett fel, hogy eltakarja a fehérneműjét a kíváncsi szemek elől. Ezt a jelenséget meztelenruha-trendként (naked dress) tartják számon, ami a mai sztárok körében igen felkapott és szinte mindig akad valaki, aki ilyen stílust képvisel egy adott eseményen. Dua Lipa is szívesen hord „meztelen ruhákat”: az Academy Museum gálájára is egy ilyen fekete csipke szettben érkezett. A ruha alatt egy sötét alsóneműt viselt, nem takarva el szinte semmit. Ennek ellenére a megjelenése mégis megmaradt elegánsnak. (Siklósi- Sarkadi 2023)

Michelle Obama is kedvelte a csipke anyagot. Több jeles eseményen is erre esett a választása. Egy ikonikus darab volt, amit a 2012-es utolsó elnökválasztási vitán viselt. Thom Brown ruhája volt ez, amely a franciai Alencoln csipkével volt díszítve. Ezt a ruhát az egykori First Lady már viselte egy eseményen, méghozzá a Demokrata Párt Nemzeti Kongresszusán. Másik ikonikus választása volt a 2010-ben viselt Norman Norell 1950-es évekbeli vintage (régebbi, kifinomultm értékes ruhadarob) fekete csipke ruhája, amelyet a „Christmas in Washington” című műsorban viselt. (Fraser, 2023)

Marilyn Monroe hatalmas divatikon volt, aki sugárzott a nőiességtől és mindig fantasztikus darabokat választott a különböző gálákra. Az 1953-as „Hogyan fogjunk milliomost?” filmpremierjén egy pánt nélküli, testhezálló Sophie Hallette által tervezett, 1934-ben készített csipkemintát választott. A csipke anyagot személyre szabták a számára, hogy egyedi és nagyszerű hatást érjenek el. A ruhát William Travilla tervezte. Megjelenése az egész világon elképesztő

reakciókat váltott ki, sokakat lenyűgözött Caudryban (innen származik a Halette csipke). A márka nagyon büszke volt, hogy az ő csipkéjüket viselte Marilyn. (Sophiehallette.com)

8. ábra: Marilyn Monroe csipkeruha, 1953

Forrás: https://french-lace.com/10-famous-french-laces/

George Clooney felesége Amal Alamuddin francia Chantilly csipkéből készült ruhát választott a nagy napjára. A ruhakölteményt Oscar de la Renta tervezte tizennégy méternyi csipkéből, több réteg tüllből, amelyet gyöngyökkel és gyémántkövekkel hímeztek.

X. Összegzés

Dolgozatommal arra törekedtem, hogy bemutassam a csipke nemzetközi és hazai hagyományainak értékrendjeit, történeti aspektusát. Vizsgáltam, hogy milyen módon változott a szerepe a divatban, mind a férfiak, mind a nők esetében, az egyes történelmi korszakokban és területeken. A csipke új típusú megjelenését is vizsgáltam az olyan divatjelenségek kapcsán, mint a Sugarbird vagy a Csipkelengye. Viselésének sokszínűségére kortárs példaként hoztam a brit királyi család, illetve néhány celebritás csipkeruháit.

Tény, hogy ma már egyre kevesebben foglalkoznak a csipke elkészítésének fortélyaival és divattörténeti jelentőségéről is kevés szó esik. Fontosnak tartom, hogy olyan tudományos és képzőművészeti munkák szülessenek, amelyek tematizálják e kihaló félben lévő mesterséget és megőrizzék annak hagyományát, reflektáljanak a kollektív múltra. Dolgozatom fő célja is az volt, hogy a csipke jelentőségét hangsúlyozza.

Fontosnak tartom, hogy egy nép ápolja és megőrizze a hozzá tartozó viseletek múltját, ennek egyik lehetséges megnyilvánulási formája a csipke is és a róla való gondolkodás. A jelenleg rendelkezésre álló, meglehetősen szűk könyv formátumú szakirodalmi forrás is azt bizonyítja számomra, hogy a csipketörténetről születő divattörténeti írásokra nagy szükség van. Jelen dolgozat is azzal a céllal született, hogy hozzájáruljon e diskurzus tágításához.

Felhasznált irodalom:

Achonwa T – Storm J. (2024): Best lingerie brands, *British Vogue,* https://www.vogue.co.uk/fashion/article/best-lingerie-brands, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Akiko, F. et.all (2003): *A divat története a 18-20. században*, Vince Kiadó, Budapest.

Arnost, T. (1968): Az ipari forradalom, In. *A gyapot pályafutása*, Közgadasági és Jog Kiadó, Budapest, 48-56.

Bartha, J. (2007): *Klasszikus divat,* Alexandra Kiadó, Pécs.

Bartha, J – Getto, K. (2015): *A divat, stílusok és viseletek az ókortól napjainkig*, Alexandra Kiadó, Pécs.

Bass-Kruger, M. (2020): Everything You Ever Wanted To Know About The White Wedding Dress, *Vogue*, https://www.vogue.co.uk/gallery/history-of-the-white-wedding-dress, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Boross, M. (1981): *A balatonendrédi csipke története,* Siotour, Budapest.

Brennan, S. (2017): A Natural History of the Wedding Dress, *Daily Jstor,* https://daily.jstor.org/a-natural-history-of-the-wedding-dress/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Broby-Johansen, R. (1969): *Az öltözködés története,* Gondolat Kiadó, Budapest.

Budai, L. (2019): *Rizsporos hétköznapok*, Álomgyár Kiadó, Budapest.

Cser, A. (1997): A barokk korszak öltözetei, In. *Művészeti ismeretek II. A viseletek története*, Dabas-Jegyzet Kft., Dabas, 32-37.

Dogossy, K. (2018): Selyemtaft, brüsszeli csipke, gyémántok és híresség̋ek - a világ legdrágább esküvői, *Ridikül magazin,* http://www.ridikulmagazin.hu/cikk-selyemtaft-brusszeli-csipke-gyemantok-es-hiressegek-a-vilag-legdragabb-eskuvoi.htm, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Domanovszky, E. (1979): *Korok Ruhái,* Corvina Kiadó, Budapest.

Endrei, W. (1969): *Magyarországi Textilmanufaktúrák a XVIII. Században*, Akadámia Kiadó, Budapest.

Fraser, K. (2023): Michelle Obama's Romantic 1950s Cocktail Dress From 'Christmas in

Washington' Heads to Auction at Sotheby's, *WWD,* https://wwd.com/pop-culture/culture-news/michelle-obama-normal-norell-dress-auction-sothebys-1235776630/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Friedman, A: A brief history of lingerie, *Angela Friedman Blog,* https://angelafriedman.com/blogs/news/a-brief-history-of-lingerie, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Halette, S. (2015): A MARILYN MOMENT!, *Sophie Halette,* https://www.sophiehallette.com/en/our-favorites/a-marilyn-moment/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Harmat Á. (2015): Az ipari forradalom története, *Történelem cikkek,* http://tortenelemcikkek.hu/node/147, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Howell, A. (2023): Lace History, *Portland Lace Society*, http://www.portlandlacesociety.com/lace-history/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Huicui, M. - Feng, Z. (2022): Analysis on the Types of Lace and Drawnwork Intrduced to Shanghai, *Asian Social Science* 18(3), 8-11.

Huicui, M. - Feng, Z. (2021): The Use of Lace and Passementerie in China in the Qing Dynasty, *Asian Social Science* 17(12), 26-30.

Imám, A. (2023): Az esküvői ruha fejlődése: történelem és kulturális jelentősége, *Fashion Law Journal,* https://fashionlawjournal.com/the-evolution-of-wedding-dress-history-and-its-cultural-significance/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Imrehné Sebestyén, M. (2010): *Divatok és korok,* Apácza Kiadó, Celldömölk.

Jack, C. (2023): Introduction About African Lace Fabric, *Hans Lace,* https://www.hanslace.com/news/introduction-about-african-lace-fabric-67597087.html, Letöltés dátuma: 2023.11.20

Janson, J. (2023): Lace and Lacemaking in the Time of Vermeer, *Essential Vermeer 3.0,*: http://www.essentialvermeer.com/lace/lace.html, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Katona-Szabó, J. (2023): Rólunk, a mi történetünk, *Csipkelengye,* https://csipkelengye.hu/spg/416778/ROLUNK-A-MI-TORTENETUNK, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Kybalivá, L. - Kamarová, M. - Herbanová, O. (1974): *Képes divattörténet az ókortól napjainkig,* Corvina Kiadó, Prága

Kerkay, E. (2015): Magyar csipke, *Magyar múzeum,* https://magyarmuzeum.org/neprajz/magyar-csipke/magyar-csipke/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

KN (2023): Gyönyörködj a divattörténelem legszebb csipke menyasszonyi ruháiban, a trend ugyanis visszatért!, *Glamour* https://www.glamour.hu/divathirek/csipkes-eskuvoi-ruha-trend/4xhlwyc, Letöltés ideje: 2024.02.01.

László, E. - Pásztor, E. - Szakál A. (2004): *Halasi csipke*, Halasi Csipke Alapítvány, Kiskunhalas.

Lengyel, Gy. (1982): *Kiskunhalas - a csipke városa*, Halasi Csipkeház, Kiskunhalas.

Magyar nemzeti Múzeum (2023): Magyar Menyasszony, *Magyar Nemzeti Múzeum,* https://mnm.hu/hu/kiallitasok/idoszaki/magyar-menyasszony , Letöltés ideje: 2024.02.01.

Oluwafemi, A. (2023): Nigerian lace trade industry; a 10 year trend, *Ankara,* https://www.ankara.com.ng/2022/04/01/nigerian-lace-trade-industry-a-10-year-trend/?v=47e5dceea252, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Omeka, S. (2022): Lacemaking in the Dutch Republic, *Omeka Library,* https://omeka.library.american.edu/s/netscherlacemaker/page/lace, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Ottavia (2019): History of lace, *Vienne Milano,* https://viennemilano.com/blogs/tights/history-of-lace, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Siklósi-Sarkadi, N. (2023): Pippa Middleton átlátszó csipkeruhában tündökölt a vörös szőnyegen, *Glamour,* https://www.glamour.hu/sztarhirek/pippa-middleton-atlatszo-csipkeruha-voros-szonyeg/43vr8p5, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Spranklen, A. (2023): Grace Kelly's wedding dress had a fascinating history with ties to her Hollywood career, *Tatler,* https://www.tatler.com/article/grace-kelly-wedding-dress, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Soo Hoo, F. (2023): Kate Middleton Wedding Dress, *Vanity Fair,* https://www.vanityfair.com/style/2023/08/kate-middleton-wedding-dress, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Szabó, R. (1985): *Szövőgépek,* Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Sz.n.(2020): A francia csipke, ahogy még nem láthattad, *InStyle,*

https://www.instyle.hu/a-francia-csipke-ahogy-meg-nem-lathattad-133245, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n. (2020): A második ipari forradalom, *Digitöri*, https://digitori.blog.hu/2021/03/13/11_1_4_a_masodik_ipari_forradalom, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n. (2020): Az ipari forradalom, *Digitöri* https://digitori.blog.hu/2020/11/14/10_5_5_az_ipari_forradalom, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n. (2020): Az I. ipari forradalom, *Érettségi.com,* https://erettsegi.com/tetelek/tortenelem/az-i-ipari-forradalom/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n. (2019): Kate Middleton's 9 Best Lace Dress Moments, *Dress Like a Duchess,* https://dresslikeaduchess.com/2019/05/kate-middletons-9-best-lace-dress-moments/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n. (2019): Lehullt a lepel a Sugarbird Czukormadár kollekciójáról! *Marie Clair,* https://marieclaire.hu/divat/2019/04/03/lehullt-a-lepel-a-sugarbird-czukormadar-kollekciojarol/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n. (2015): 7+1 dolog, amit nem tudtál a Sugarbird márkáról, *Glamour,* https://www.glamour.hu/divathirek/71-dolog-amit-nem-tudtal-a-sugarbird-markarol/k1z00sj, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n. (2012): Irish lace, *Cobh Museum,* https://www.cobhmuseum.com/Exhibitions/IrishLace/IrishLace.html, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n.: (é.n.): History of Franch lace, *Franch Lace*, https://french-lace.com/history-french-lace/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n. (é.n.): Get The Look For Less: Kate's Favorite Lace Dresses *The Duscess Diary,* https://www.theduchessdiary.com/get-the-look-for-less-kates-favorite-lace-dresses/, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Sz.n. (é.n.): Halasi csipke, *Hungarikum,*: https://www.hungarikum.hu/hu/halasi-csipke, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Tóth K. (2018): Csipkefajták: A brüsszeli vert csipke, *TK csipke,*

https://tkcsipke.blogspot.com/2018/03/csipkefajtak-brusszeli-vert-csipke.html, Letöltés ideje: 2024.02.01.

Vanyovszki, M. (2022): Új stílus vagy örök forma - A visszatérő New Look, *A Salon*, https://asalon.hu/hu/outfit/uj-stilus-vagy-orok-forma-a-visszatero-new-look_2306, Letöltés ideje: 2024.02.01.

XII. Ábrajegyzék:

1. ábra: Fonó Jenny. *Index*, https://index.hu/tech/2013/03/29/hiszek_egy_terminatorban/

2.ábra: Csipkeruha, 1908 körül, Olaszország. Aiko, F. et.all, *A divat története a 20. században*, Vince Kiadó, Budapest, 2005, 17.

3.ábra: Hattyú mintás csipke . *Hungarikum Bizottság*, https://www.hungarikum.hu/hu/halasi-csipke

4.ábra: Endrédi csipke, Györgyi Hedvig, *Balatonendréd weblapja*, https://balatonendred.hu/bemutatkozas/az-endredi-csipke

5. ábra: Baba cipő, *Csipkelengye.hu*, https://csipkelengye.hu/blog/a-gyermek

6. ábra: Edward-kori gallér. Bartha Judit, *Klasszikus divat*, Alexandra Kiadó, Pécs, 2007, 13.

7.ábra: Csipkegallér, 1625, *SophiePloeg*, https://www.sophieploeg.com/blog/historyofearlylace/

8.ábra: Marylin Monroe csipkeruha, 1953, *Franch Lace* https://french-lace.com/10-famous-french-laces/

9. ábra: Fűző, 1907 körül, Aiko, F. et.all, *A divat története a 20. században*, Vince Kiadó, Budapest, 2005,19.

10. ábra: Melltartó, 1920-as évek. Aiko, F. et.all, *A divat története a 20. században*, Vince Kiadó, Budapest, 2005,51.

11.ábra: Grace Kelly esküvői ruhája, *Getty Images*, https://www.goodhousekeeping.com/beauty/fashion/g4719/grace-kelly-wedding-gown/?slide=7